

УДК 316.46-048.23:378

СВІТЛАНА НЕСТУЛЯ

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З МЕНЕДЖМЕНТУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті на основі аналізу теоретичної літератури та практичного досвіду діяльності університету схарактеризовано концепцію формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету. Авторська концепція відображає поняття, мету, завдання, очікувані результати, критерії досягнення, методологічні підходи, принципи, Основні напрями розвитку лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету. Концепція включає три взаємопов'язані концепти, які сприяють реалізації провідної ідеї дослідження: методологічний, теоретичний та технологічний.

Ключові слова: лідерська компетентність, освітнє середовище, університет, концепція, мета, завдання, принципи

Постановка проблеми. Нині пошук шляхів і механізмів мотивації співробітників організацій до досягнення й задоволення потреб вищого рівня (суспільного визнання, самореалізації) вивів управління на його вищий еволюційний рівень – лідерство. Саме тому актуальною є проблема формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету, вирішення якої потребує розробки концепції формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету, врахувавши в ній як зовнішні, так і внутрішні чинники, що впливають чи будуть впливати на діяльність університету, поклавши в основу не лише управління ним, але і його інноваційний поступ упровадження лідерської парадигми.

Аналіз останніх досліджень. Багатоаспектність проблеми професійної підготовки менеджерів різноаспектно висвітлювалася у працях учених з різних точок зору: з позиції формування та розвитку професійної компетентності менеджерів (І. Бех, В. Демчук, М. Євтух, Н. Ничкало, І. Зязюн); професійно важливих якостей (В. Агеєв, В. Бондарев, А. Боровський, Г. Щокін, А. Чернявський) та професійної культури (І. Ладанов, О. Пономарьов, О. Романовський, В. Шепель); удосконалення професійної підготовки менеджерів (Л. Влодарска-Зола, О. Капітанець, Н. Ушакова); формування лідерської компетентності студентської молоді (О. Бойко, О. Видрашко, В. Жигір, О. Єрмоленко, В. Лугова, Н. Мараховська, Г. Падурець, О. Долгопол, С. Тарасова). Незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема розробки концепції формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в університеті у вітчизняній дидактиці до цього часу не була предметом спеціальних педагогічних досліджень.

Мета статті – схарактеризувати концепцію формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету (далі – Концепція).

Виклад основного матеріалу. У площині осмислення і обґрунтування концепції формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту на сьогоднішній день усе частіше розгортаються наукові дискусії, здійснюється цілеспрямований педагогічний пошук, проводиться активна дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність учених та педагогів. Приділення великої уваги широкої науково-педагогічної громадськості до питання формування менеджера-лідера в освітньому середовищі ЗВО не є випадковим і зумовлене потребою у досягненні найкращих результатів у вирішенні актуальних завдань, які поставлені перед сучасною вищою освітою.

О. Коберник визначає поняття «концепція» як одну з форм наукового пізнання, за допомогою якої викладається основна точка зору, провідний задум, теоретичні вихідні принципи побудови педагогічних систем або процесів. Як правило, концепція будується на результатах наукових досліджень. Хоча вона буває досить узагальнена і абстрактна, але все-таки має велике практичне значення. Призначення концепції – викласти теорію в конструктивній, прикладній формі. Таким чином, будь-яка концепція включає лише ті положення, ідеї, погляди, які можливі для практичного втілення в тій чи іншій системі або процесі (Коберник, 2011).

Як зазначає О. Жданова-Неділько, концепція виступає не лише засобом пізнання й пояснення дійсності, але й її перетворення, цілісного проектування на основі врахування зовнішніх і внутрішніх взаємозв'язків, що характерні для досліджуваного явища, його потенціальних можливостей (Жданова-Неділько, 2017).

Імпонує позиція О. Бондаревської та С. Кульневич, які доводять, що у педагогіці концепція є основоположним задумом, ідеєю педагогічної теорії, яка демонструє спосіб побудови системи засобів навчання та виховання на основі цілісного розуміння сутності цих процесів. Вона є стратегією педагогічної діяльності, визначаючи розробку відповідних теорій» (Бондаревская, Кульневич, 1999, с. 216).

Продовжуючи думку учених, під концептуальними засадами процесу формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету розуміємо теоретичне підґрунтя, що забезпечує об'єктивне розуміння цього явища, виокремлення і пояснення його значущих рис у їхньому діалектичному взаємозв'язку та сприяє визначенню перспектив і умов його подальшого розвитку. Мова йде про методологічні підходи, які трактуються сучасною наукою як певні вихідні принципи, положення, переконання, що визначають напрям і стратегію вивчення певного явища.

При розробці концепції ми дотримувалися сутнісних ознак педагогічної концепції, визначених М. Боритком: стислість (концепція має бути настільки короткою, щоб її можна було відтворити в будь-якій, навіть екстремній, ситуації); логічність (кожне положення концепції має продовжувати і доповнювати попередні, бути несуперечливими та узгодженими); завершеність (концепція має охоплювати основні проблеми в освітньому процесі, бути універсальним варіантом їх вирішення згідно окреслених мети та завдань); обґрунтованість (концепція має бути вибудована на науково вивірених закономірностях педагогічної діяльності, що є результатом теоретичного аналізу освітнього процесу); конкретність (концепція повинна бути «прив'язана» до індивідуальних особливостей педагога й умов, в яких він працює; вона може змінюватися з плином часу або при зміні умов роботи (інший вік студентів, рівень домагань, професійна спрямованість підготовки та ін.); доступність (формулювання концепції має бути настільки простим, щоб її могли однаково зрозуміти і колеги (педагоги), і студенти, і їхні батьки, і роботодавці) (Борытко, 2001, с. 166).

Головна мета Концепції – озброїти систему вітчизняної вищої освіти інструментарієм для формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету. Провідною ідеєю Концепції є положення про те, що ефективність формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту залежить від розроблення та впровадження дидактичної системи, організаційно-педагогічних та дидактичних умов формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету.

Методологічні підходи до формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету, які у своєму взаємозв'язку і взаємодії забезпечують різнобічність та об'єктивність дослідження вказаної проблеми, а саме:

- особистісний підхід, що дозволяє з'ясувати і врахувати в процесі формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту особливості конкретного студента як неповторної особистості – рушійної сили, умови і орієнтиру власного розвитку, що дозволить спроектувати і реалізувати професійно зумовлену траєкторію такого розвитку на рефлексивній основі та розвиток особистісного лідерського потенціалу;

- ресурсний підхід дозволяє зосередитися на питаннях організації навчання, зорієнтованого на виявлення і розвиток лідерського потенціалу кожного студента; вивчення внутрішніх ресурсів особистості, лідерських якостей та виявлення шляхів їх розкриття й реалізації в різних видах діяльності відповідно до її природних нахилів;

- культурологічний підхід, який окреслює особливості професійної підготовки майбутніх бакалаврів з менеджменту як лідерів, здатних створити організаційну культуру, що підтримує встановлені цінності, інновації з урахуванням особливостей сучасного полікультурного суспільства;

- діяльнісний підхід, що забезпечує врахування психологічної структури діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу, переведення студента в позицію суб'єкта пізнання, праці, спілкування, лідерських стилів поведінки тощо;

- комплексний підхід, який уможлиблює створення дидактичної системи формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету, передбачає гармонійний розвиток особистості, який ґрунтується на сукупності знань про механізми навчання, мету і мотиви пізнавальної діяльності;

- діалогічний підхід, який визначає взаємовідношення суб'єктів освітнього процесу, побудованих за типом діалогу – сумісної продуктивної діяльності викладача та студентів у процесі формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету;

– контекстний підхід, що забезпечує створення організаційно-педагогічних умов для руху діяльності студента від навчальної до професійної; трансформації навчальної діяльності в професійну з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій і вчинків, лідерських якостей, засобів, предмета та результату; а також для моделювання змісту професійної діяльності майбутніх бакалаврів з менеджменту з боку її предметно-технологічних (предметний контекст) і соціальних (соціальний контекст) складових;

– компетентнісний підхід до формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту з позиції сучасної дидактики полягає у цілеспрямованій організації освітнього процесу в університеті, покликаною забезпечити розвиток лідерських якостей науково-педагогічних працівників і студентів, сприяти ефективному вирішенню актуальних і потенційних професійних завдань;

– управлінський підхід забезпечує, з одного боку, всі форми та види навчальної діяльності в освітньому середовищі університету, які сприяють формуванню лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту, а з іншого – розповсюджується не тільки на менеджерів, але й передбачає реалізацію управлінської функції на рівні окремих науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти.

– проектний підхід орієнтований на виконання завдань розвитку, перетворення, удосконалення процесу формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету, на використання освітніх проектів;

– проблемно-ситуативний підхід забезпечує умови для орієнтації на проектування і створення навчальних професійно орієнтованих ситуацій у ході формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету та розвитку їх професійної компетентності;

– процесуально-результативний підхід зорієнтований на задіяння моніторингових процедур у ході формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету, організації психолого-педагогічного супроводу процесу професіоналізації.

На підставі аналізу наукових праць (М. Братко (2014), Д. Бінецької (2016), О. Васильєвої (2011), В. Слободчикова (2010)) освітнє середовище університету потрактовується як інтегральне утворення, яке є штучним соціокультурним оточенням суб'єктів навчання, що містить зміст навчання, різноманітні форми, методи та засоби навчання, які здатні забезпечити продуктивну діяльність студентів, формування їх лідерської компетентності, особистісний та професійний розвиток, відіграє визначальну роль у модифікації поведінки, яка розгортається як внаслідок запланованих, так і незапланованих чинників середовища.

Тому освітнє середовище університету є полісуб'єктним та поліпредметним утворенням, що цілеспрямовано і стихійно впливає на професійно-особистісний розвиток майбутніх бакалаврів з менеджменту, формування їх лідерської компетентності, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності або продовження навчання, успішного виконання лідерських ролей та самореалізації у процесі життєдіяльності.

Незаперечним є той факт, що ресурси і можливості освітнього середовища університету визначають напрям його стратегії, виділяють з-поміж інших ЗВО, є основними факторами освітнього процесу в ЗВО.

Мета: формування та розвитку soft skills (м'яких, гнучких навичок), що дозволяють бути успішними незалежно від специфіки діяльності чи напряму, в якому працює випускник університету, як у професійній діяльності, так і в житті.

Завдання: створення університету нового покоління на основі кооперації освітньої (кооперативних закладів вищої освіти, їх інфраструктури), наукової (науково-дослідних інститутів, лабораторій, дослідницьких центрів, наукової бібліотеки, науково-технологічного парку), комерційної (бізнес-інкубаторів, офісів комерціалізації, центрів консалтингу, аутсорсингу та аутстафінгу) та ресурсної (гуртожитків, спортивно-навчальних комплексів, стадіонів, конгрес-центрів і концертних залів, об'єктів громадського харчування, музеїв тощо) складових діяльності кооперативних закладів вищої освіти; запровадження корпоративної культури на основі обґрунтування системи цінностей, переконань, способу мислення, котрі поділяє кожен працівник університету третього покоління та визначає внутрішнє життя такого типу закладу освіти; забезпечення університету статусу лідера в інноваціях та активного впливу на майбутнє українського суспільства й держави, заохочення персонального лідерства, відповідальності та почуття обов'язку, ініціативності та відповідальності за розвиток української освіти, науки й інших сфер своєї діяльності; підвищення значущості стратегічного лідерства, динамічне та послідовне культивування цінностей економіки знань (безперервний розвиток, командна робота, інновації, результативність); забезпечення лідерства університету на ринку України щодо інтернаціоналізації освітнього процесу, розробки англійських навчальних програм, навчальних програм, що викладаються іншими іноземними мовами, створення подвійних та спільних дипломів, забезпечення мобільності; забезпечення лідерства університету у сфері практико-орієнтованого навчання шляхом збільшення кількості баз стажування в різних країнах світу, оптимізації навчальних планів; забезпечення лідерства університету у просуванні в Інтернет-мережі, забезпечення найвищого серед українських вишів рівня Web-perfomance; націленість на інновації та обмін знаннями, підвищення відповідальності персоналу; підвищення рівня взаємної довіри між керівництвом і персоналом за рахунок оптимізації контролю, зростання авторитету лідерів, підвищення ефективності комунікацій; послідовне і все більш інтенсивне залучення персоналу в механізм розробки та прийняття управлінських рішень, постійне вдосконалення організаційних регламентів і процедур, а також використання сучасних інформаційних технологій; запровадження системи семінарів-тренінгів із розвитку лідерських якостей для студентів і науково-педагогічних працівників; призначення на

керівні посади осіб, які володіють міжособистісними навичками спілкування та соціальними навичками; діагностика, аналіз, формування (за потребою) та розвиток лідерських якостей; забезпечення розвитку навичок відповідно європейських стандартів менеджменту якості: орієнтація на споживача; лідерство керівників; залучення співробітників; процесний підхід; системний підхід до менеджменту; постійне поліпшення; прийняття рішень, заснованих на фактах; взаємовигідні відносини з партнерами; формування простору відкритого партнерства (абітурієнт, студент, колега, бізнес, громадськість); поліпшення системи забезпечення якості діяльності університету; збереження балансу між кількісними й якісними результатами діяльності університету та його ресурсами (кадровими, фінансовими, інформаційними, дослідницькими, матеріально-технічними, іншими).

Очікувані результати – володіння сучасними компетенціями, що відповідають європейським стандартам якості National Occupational Standards (NOS): 1) управління собою та особистими професійними вміннями; 2) забезпечення керівництва; 3) підтримка змін; 4) робота з людьми; 5) використання ресурсів; 6) досягнення результатів.

Критерії досягнення: уміння випускника забезпечити наявність прогресивного, висхідного вектора у своєму розвитку, переважання його над регресивним вектором; високий рівень сформованості у випускника лідерської компетентності, навичок професійної діяльності: проактивна поведінка; уміння ставити та досягати цілей; професійне спілкування; уміння досягати синергії; командна взаємодія; володіння навичками тайм-менеджменту; неконфліктність, стресостійкість, креативність, інноваційне мислення, вміння працювати в умовах постійних змін та викликів, ініціативність, розвиток таланту, стратегічне мислення, постійне самовдосконалення.

У Концепції схарактеризовано принципи формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету. Загальнодидактичні принципи: науковості, триєдності навчальних цілей, індивідуалізації, природовідповідності, культуровідповідності, цілеспрямованості і цілісності у навчанні, оптимізації навчання, емоційності навчання, зв'язку навчання з життям. Специфічні принципи: етапності, паритетності, мультиплікаційності, вдосконалення лідерства, усвідомленої перспективи, організаційно-культурного контексту, імітаційного моделювання ситуацій реальної професійної діяльності, «зразок-штурман-настроювач-натхнення», відкритої дистанційної освіти.

Основні напрями розвитку лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету: розбудова простору відкритого партнерства із ЗВО та створення університету нового покоління з використанням інноваційних технологій; вивчення досвіду запровадження лідерської управлінської парадигми, інноваційних форм викладання у вищій освіті в Україні, сучасних тенденцій та викликів шляхом залучення фахівців до проведення зустрічей (тренінгів, семінарів, круглих столів та ін.); розроблення Стратегії розвитку університету, однією із стратегічних цілей якої є впровадження лідерської управлінської парадигми; розроблення програми заходів, спрямованих на формування та розвиток soft skills (м'яких, гнучких навичок) – навичок, які дозволяють бути успішними незалежно від специфіки діяльності чи напрямку, в якому працюватиме випускник університету; участь майбутніх бакалаврів з менеджменту у проєкті TEMPUS «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту»; створення в освітньому середовищі університету «Школи лідера»; розроблення та вдосконалення дидактичного забезпечення для формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету; моніторинг лідерського потенціалу студентів, науково-педагогічних працівників, управлінців; залучення до викладання навчальних дисциплін, зокрема, курсу «Основи лідерства», та практичної підготовки студентів провідних фахівців бізнес-структур; продовження та розширення практики залучення до освітнього процесу в університеті іноземних науково-педагогічних працівників; оновлення програми виробничих практик і стажування студентів; просування он-лайн управління практичними навичками студентів, їх квазіпрофесійною та підприємницькою діяльністю; удосконалення інноваційних технологій і методів навчання, заснованих на інформаційних, дистанційних, он-лайн освітніх технологіях шляхом проведення майстер-класів, семінарів і тренінгів тощо.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що сучасна концепція формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету нині набуває особливого значення. Вона є відповіддю на виклики швидко змінного світу. Система вищої освіти повинна мати відповідні умови не лише для формування та задоволення пізнавальних, духовних потреб, розвитку здібностей та здійснення самоосвіти студентів, але й для формування у них лідерської компетентності. Перспективи дослідження полягають у розширенні засобів практичної реалізації запропонованої концепції до підготовки майбутніх бакалаврів з менеджменту – фахівців нового покоління, які в епоху знань та інновацій сучасного інформаційного суспільства готові до викликів швидкозмінного, динамічного середовища.

Список використаних джерел

- Бим-Бад, Б.М. (2002). Лийметс Хейно. *Педагогический энциклопедический словарь*. Москва.
- Бінецька, Д. (2016). Освітнє середовище університету як засіб формування дослідницьких умінь майбутніх учителів іноземних мов. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Педагогічні науки, 1, 16-20.
- Бондаревская, Е. В., Кульневич, С. В. (1999). Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания. Москва; Ростов-на-Дону.

- Борытко, Н. М. (2001). *В пространстве воспитательной деятельности: монография*. Волгоград: Перемена.
- Братко, М. В. (2014). Освітнє середовище вищого навчального закладу: пошук стратегій управління. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*, 22, 15-21.
- Васильева, Е. Ю. (2011). Образовательная среда вуза как объект управления и оценки. *Университетское образование: практика и анализ*. 4 (74), 76–82.
- Жданова-Неділько, О. Г. (2017). *Дидактичні основи навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін* (Автореф. ... д.п.н., 13.00.09 – теорія навчання). Харків, НПУ імені Г.С. Сковороди.
- Коберник, О. М. (2011). Теоретико-методологічні підходи до обґрунтування концепції технологічної освіти. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту. Серія Педагогіка*, 3, 14-21.
- Слободчиков, В. И. (2010). Структура и состав образовательной сферы: категориальный анализ. *Психология обучения*, 1, 4–24.

References

- Bim-Bad, V.M. (2002). Liymets Heyno. *Pedagogicheskiy entsiklopedicheskiy slovar*. Moskva.
- Binetska, D. (2016). Osvitnie seredovyshe universytetu yak zasib formuvannya doslidnytskykh umin maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriya : Pedagogichni nauky.*, 1, 16-20.
- Bondarevskaya, E. V., Kulnevich, S. V. (1999). *Pedagogika: lichnost v gumanisticheskikh teoriyakh i sistemah vospitaniya*. Moskva; Rostov-na-Donu.
- Boryitko, N. M. (2001). *V prostranstve vospitatelnoy deyatelnosti: monografiya*. Volgograd: Peremena.
- Bratko, M. V. (2014). *OsvitnE seredovishe vischogo navchalnogo zakladu: poshuk strategiy upravlnnya. PedagogIchna osvIta: teorIya I praktika. PedagogIka. PsihologIya*, 22, 15-21.
- Vasileva, E. Yu. (2011). *Obrazovatel'naya sreda vuza kak ob'ekt upravleniya i otsenki. Universitetskoe obrazovanie: praktika i analiz*. 4 (74), 76–82.
- Zhdanova-Nedilko, O. H. (2017). *Dydaktychni osnovy navchalnoi vzaiemodii vykladacha i studenta v protsesi vyvchennia pedahohichnykh dystsyplin* (Avtoref. ... d.p.n., 13.00.09 – teoriia navchannia). Kharkiv, NPU imeni H.S. Skovorody.
- Kobernyk, O. M. (2011). *Teoretyko-metodolohichni pidkhody do obgruntuvannia kontseptsii tekhnolohichnoi osvity. Naukovi zapysky Ternopil'skoho nats. ped. un-tu. Seriya Pedahohika*, 3, 14-21.
- Slobodchikov, V. I. (2010). *Struktura i sostav obrazovatel'noy sfery: kategorialnyi analiz. Psihologiya obucheniya*, 1, 4–24.

NESTULYA S.

University of Ukoopspilks «Poltava University of Economics and Trade», Ukraine

CONCEPT OF FORMING THE LEADERSHIP COMPETENCE OF FUTURE BACHELORS ON MANAGEMENT IN THE UNIVERSITY'S EDUCATIONAL ENVIRONMENT

In the article, based on the analysis of theoretical literature and practical experience of the University, the concept of formation of the leadership competence of future bachelors of management in the educational environment of the University is described. The author's concept reflects the concept, purpose, task, and expected results, criteria of achievement, methodological approaches, principles, and main directions of development of leadership competence of future bachelors of management in the educational environment of the university. The concept includes three interconnected concepts that contribute to the implementation of the leading idea of research: methodological, theoretical and technological.

It is proved that the modern concept of forming the leadership competence of future bachelors in management in the educational environment of the university now becomes of particular importance. It is the answer to the challenges of a rapidly changing world. The system of higher education should have the appropriate conditions not only for the formation and satisfaction of cognitive, spiritual needs, the development of abilities and the implementation of self-education of students, but also for the formation of their leadership competence. The prospects of the study are to expand the means of practical implementation of the proposed concept to prepare future bachelors of management - specialists of the new generation, who in the era of knowledge and innovation of the modern information society are ready for the challenges of a rapidly changing, dynamic environment.

Key words: *leadership competency, educational environment, university, concept, purpose, tasks, principles*

Стаття надійшла до редакції 11.10. 2018 р.